

ΑΘΗΝΑ,
18 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ
1944. Πλήθη λαού,
συντεταγμένα από
τους ιθύνοντες
αντιστασιακών
και άλλων
οργανώσεων,
συγκεντρώνονται
στην πλατεία
Συντάγματος για
να ακούσουν, από
τον αφιχθέντα
στην πρωτεύουσα
πρόεδρο της
κυβερνήσεως
Εθνικής Ενώσεως
Γεώργιο
Παπανδρέου τον
λόγο της
Απελευθερώσεως.
(φωτ.: Ηνωμένοι
φωτορεπόρτερ -
Συλλογή Ν. Ε. Τόλη)

Ο λόγος της Απελευθερώσεως

ΚΑΤΕΡΙΝΑ Α. ΒΑΡΕΛΑ

Πολιτικός επιστήμων - Ιστορικός, Γραμματέας Δ.Σ. Ιδρύματος Γεωργίου Παπανδρέου

ΜΕ ΕΝΑΝ ΜΝΗΜΕΙΩΔΗ λόγο στην πλατεία Συντάγματος κατά την επίσημη τελετή της Απελευθερώσεως στις 18 Οκτωβρίου του 1944, ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου προσπάθησε να τονώσει το αίσθημα εμπιστοσύνης του ελληνικού λαού για το μέλλον. Με τη γαλανόλευκη να κυματίζει στην Ακρόπολη, όπου για τριάντα χρόνια η ναζιστική σβάστικα βεβήλωνε τον Ιερό Βράχο, ο πρωθυπουργός τονίζει στον ελληνικό λαό που πανηγυρίζει, ότι αυτή ήταν μια νίκη όλων των Ελλήνων. Η ελευθερία επανήλθε στην αρχαία της πατρίδα χάρη στην καθολική αντίσταση του ελληνικού λαού. Ο πρωθυπουργός της Απελευθερώσεως αναγνωρίζει από την πρώτη εκείνη ώρα την Εθνική Αντίσταση, καθιστώντας σαφές ότι οι αγωνιστές της Αντίστασης θα τιμηθούν και θα πάρουν τις θέσεις τους στο *αναδιοργανωμένο στράτευμα*, ενώ ταυτόχρονα υπογράμμιζε ότι -αντίθετα με την πρακτική του παρελθόντος- ο στρατός θα έπρεπε να συνειδητοποιήσει ότι δεν ανήκει ούτε σε πρόσωπα ούτε σε κόμματα, αλλά μόνο στην πατρίδα. Η συγκυρία θα το φέρει να αναγνωριστεί, τελικά, επίσημα από το ελληνικό κράτος, πολλά χρόνια αργότερα,

όταν ανέλαβε την εξουσία ο γιος του, ο Ανδρέας Παπανδρέου.

Ο πρωθυπουργός της ελεύθερης Ελλάδας γνώριζε ότι η χώρα βρισκόταν στο κείλος ενός εμφυλίου πολέμου, αλλά μπροστά στην παλλαϊκή εκείνη συγκέντρωση ευελπιστεί ότι μπορεί να αποφευχθεί. Εξι υπουργοί της κυβέρνησης προέρχονται από το ΕΑΜ. Εξαγγέλλει ως σκοπό της κυβέρνησής του την εθνική απελευθέρωση και αποκατάσταση. Η πρώτη είχε ήδη επιτευχθεί στην Κεντρική Ελλάδα και προχωρούσε και στη Μακεδονία και στη Θράκη, όπου είχαν σταλεί εκπρόσωποι της κυβέρνησης, για να φροντίσουν την εγκατάσταση των ελληνικών αρχών. Η κυβέρνηση και τα κόμματα που μετείχαν σε αυτή και είχαν συνυπογράψει το Συμβόλαιο του Λιβάνου, δέχονταν ως περιεχόμενο του εθνικού προγράμματος την πλήρη εθνική αποκατάσταση και την πλήρη ασφάλεια των νέων συνόρων. Εκτός της προσάρτησης των Δωδεκανήσων, ο Γεώργιος Παπανδρέου έθεσε και το θέμα της Βορείου Ηπείρου ως αναπόσπαστου τμήματος της Ελλάδας, αλλά ταυτόχρονα και το ζήτημα της εγγύησης της ασφάλειας των ελληνικών συνόρων.

Ιεράρχηση προτεραιοτήτων

Η κυβέρνηση, όμως, έπρεπε να μεριμνήσει άμεσα για την αποκατάσταση της κατεστραμμένης οικονομίας. Ο Παπανδρέου προσπαθούσε να εξασφαλίσει επαρκή βοήθεια από το εξωτερικό, κυρίως σε τρόφιμα και φάρμακα, για να καλύψει τις πρώτες ανάγκες και να περάσει αμέσως μετά στη φάση της ανοικοδόμησης. Μάλιστα, πίστευε ότι ήταν ευκαιρία να μην επανέλθει η Ελλάδα στα προπολεμικά δεδομένα, αλλά να γίνει προσπάθεια αύξησης του εθνικού εισοδήματος, με την ταυτόχρονη δίκαιη κατανομή του.

«Το ιδεώδες μας είναι να προγραμματίσωμεν συγχρόνως και την οικονομική ευμερίαν και την κοινωνική δικαιοσύνη», δήλωνε ο πρωθυπουργός στο ενθουσιώδες πλήθος που ήθελε να ξεχάσει τα σκληρά χρόνια της Κατοχής, ενώ πρόσθετε απαντώντας στα συνθήματα της πλατείας: «Πιστεύομεν εις την Λαοκρατίαν. Και Λαοκρατία δεν σημαίνει μόνον δικαίωμα ψήφου. Σημαίνει επίσης δικαίωμα ζωής, δικαίωμα πολιτισμού. Και ο λαός μας, με τους अपαράμιλλους αγώνες και τις σκληρότατες θυσίες του κατέκτησε

το δικαίωμα να του ανήκει το Μέλλον. Νέος Κόσμος θα υψωθεί από τα ερείπια...».

Όμως, για να επιτευχθεί τόσο η εθνική όσο και η οικονομική αποκατάσταση ήταν αναγκαίο να αποκατασταθούν οι κρατικές δομές. Ο Γεώργιος Παπανδρέου, ακολουθώντας πιστά τις επιταγές της συμφωνίας του Λιβάνου, εξήγγειλε ως στόχο της κυβέρνησης Εθνικής Ενώσεως την κατοχύρωση της τάξης, της προσωπικής ασφάλειας και της πολιτικής ελευθερίας, παράλληλα με την προσπάθεια ανασύνταξης των Σωμάτων Ασφαλείας και την εκκαθάρισή τους, ώστε να εμπνέουν εμπιστοσύνη στον λαό, να είναι πραγματικοί φρουροί της τάξης και της ασφάλειας των πολιτών και όχι υποχείρια των εκάστοτε σφετεριστών της εξουσίας. Ο πρωθυπουργός, στην πρώτη του αυτή επαφή με τον ελληνικό λαό μετά την απελευθέρωση από τον στρατό κατοχής, στιγμιαία και την κρίση της ηγεσίας, η οποία δεν κατάφερε να αποδειχθεί άξια του λαού. Ο πνευματικός κόσμος, η ηγέτιδα τάξη, προτίμησε –πλην ελαχίστων εξαιρέσεων– να μετατραπεί σε ένα είδος επαγγελματικού σωματείου για να εξασφαλίσει την επιβίωσή της. Ο Γ. Παπανδρέου αφουγκραζόταν τον παλμό του λαού. Γνώριζε ότι δεν θα μπορούσε να προχωρήσει χωρίς να ικανοποιήσει το λαϊκό αίτημα για κάθαρση - εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού, του στιγματισμού και της επιβολής κυρώσεων κατά των προδοτών της πατρίδας, των εκμεταλλευτών της δυστυχίας του λαού. Αλληλέγγυος με την ηθική συνείδηση των Ελλήνων και πιστός στο Συμβόλαιο του Λιβάνου, εμφανίστηκε έτοιμος να επιβάλει κυρώσεις στους συνεργάτες του εχθρού. Βέβαια, τα πράγματα επρόκειτο να περιπλακούν, καθώς πολλοί συνεργάτες των Γερμανών μεταμορφώθηκαν σε συνεργάτες των Βρετανών και η δικαιοσύνη που αποζητούσε ο λαός δεν αποδόθηκε ποτέ...

Λαϊκή κυριαρχία: το πρώτιστο ζητούμενο

Όμως το κύριο μέλημα του Παπανδρέου και της κυβέρνησης Εθνικής Ενώσεως ήταν η αποκατάσταση της λαϊκής κυριαρχίας. Όπως τόνισε ο πρωθυπουργός, σκοπός του ήταν να γίνει ο λαός κυρίαρχος και να προχωρήσει στη διενέργεια δημοψηφίσματος και εκλογών Συντακτικής Συνέλευσης, καθώς και στην ανάδειξη δημοτικών και κοινοτικών αρχόντων.

Ο Παπανδρέου –παλιός βενιζελικός και δηλωμένος αντιμοναρχικός– γνώριζε πολύ καλά τα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί λόγω του πολιτειακού στη χώρα και η θέση του για τη μοναρχία δεν είχε αλλάξει, όπως προκύπτει τόσο από τη διατύπωσή του στον λόγο της Απελευθέρωσης –«...δεν ημπορούμε να προχωρούμε με τα τεκμήρια του παλαιού παρελθόντος, τα οποία ευλόγως τίθενται υπό αμφισβήτηση. Υπάρχει επείγουσα ανάγκη νομιμότητας...»– όσο και από τη σθεναρή αντίστασή του απέναντι στις πιέσεις του Ουίνστον Τσόρτσιλ να επιστρέψει ο βασιλιάς

ΧΑΙΡΕΤΙΖΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ
 ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΕΝΩΣΤΕ!
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ
 ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ Κ. Ε. ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
 ΤΕΤΑΡΤΗ 18 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1944

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣ ΣΥΜΜΑΧΟΥΣ

Από την παρασμένη Πέμπτη η πολυκομματική, αλλά άδεια, κυβέρνηση της Λαϊκής Ενότητας...
 Σ' ένα επιδομημένο χώρο και αναγκαστική φυλάκιση ο βρωμάς λαός της πατριδας...
 Καρτέρας τους γενναίους πολυμάστες του ΕΛΑΣ...
 Και τώρα...
 Τό 'Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο και το Κόμμα μας...
 Το 'Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο και το Κόμμα μας...
 και θα μείνουμε πιστοί στον κοινό αγώνα...

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ - ΕΝΩΣΗ, ΑΓΩΝΑΣ, ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ
Δ Ο Ξ Α
 ΙΑΡΥΘΗΣ ΚΩΣΤΑΣ ΠΕΡΙΚΟΣ 1942
 ΕΠΙΣΗΜΟ ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΕΝΩΣΕΩΣ ΑΓΩΝΙΖΟΜΕΝΩΝ ΝΕΩΝ (Π.Ε.Α.Ν.)

ΕΝΩΜΕΝΟΣ Σ' ΑΔΙΑΣΠΑΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΑΟΣ ΘΑ ΔΕΧΤΗ ΣΗΜΕΡΑ ΣΕ ΠΑΛΑΙΪΚΟ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΜΕ ΕΝΑ ΑΤΡΑΝΤΑΧΤΟ ΣΥΝΘΗΜΑ: ΕΜΠΡΟΣ! ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΔΑ!

ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΩΝ 'ΕΘΝΙΚΩΝ 'ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΑΟΝ
 Τ'ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ...
 Τ'ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ...
 Τ'ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ...

Η ΣΚΟΠΙΑ ΜΑΣ
 Ο λαός της Ελλάδας...
 Ο λαός της Ελλάδας...
 Ο λαός της Ελλάδας...

18 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1944. Οι εφημερίδες «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ» του ΚΚΕ και «Δόξα» της ΠΕΑΝ πανηγυρίζουν για την άφιξη της εθνικής κυβέρνησεως. (Αρχειο Γιώργου Ζεβελάκη)

«Εξερχόμεθα από τον αγώνα πλήρεις από δόξαν, ερείπια και δικήνοια»

στην Ελλάδα πριν από το δημοψήφισμα και τη νομιμοποίησή του με τη λαϊκή ετυμγορία, απειλώντας έναν από τους ισχυρότερους ηγέτες της εποχής με την παραίτησή του. Ο Γ. Παπανδρέου γνώριζε τους σκοπέλους που θα συναντούσε. «Εξερχόμεθα από τον αγώνα πλήρεις από δόξαν, ερείπια και δικήνοια», τόνιζε στον λαό, σε μια αγωνιώδη προσπάθεια να πείσει ότι ο μόνος τρόπος να επιτευχθούν οι στόχοι, να πραγματοποιηθούν οι ελπίδες και τα όνειρα, όλα εκείνα για τα οποία έδωσαν το αίμα τους οι Έλληνες, ήταν η εθνική ενότητα. Ζητούσε πίστωση χρόνου, την αποδοχή και την συνεργασία όλων, έως ότου υπάρξει η λαϊκή ετυμγορία για το πολίτευμα και την κυβέρνηση. Δυστυχώς, δεν την είχε. Ο Παπανδρέου είχε βρεθεί στη μέση του πεδίου αντιπαράθεσης δύο πολύ σκληρών αντιπάλων, των Βρετανών με την παραδοσιακή αντίληψη της πολιτικής της κηδεμονίας και των σκληροπυρηνικών των βουνών, που δεν μπορούσαν να συμφιλιωθούν με την ιδέα ότι το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν θα είχε κυρίαρχο ρόλο στη νέα κατάσταση. Ουδείς γνώριζε βέβαια ότι μόλις μια ημέρα πριν από την επίσημη απελευθέρωση της Ελλάδας, η Μόσχα και το Λονδίνο είχαν μοιράσει τις σφαίρες επιρροής στα Βαλκάνια. Ο Γεώργιος Παπανδρέου προσπάθησε

να επιβάλει μια πολιτική εθνικής ενότητας και να οδηγήσει τη χώρα σε ομαλή πολιτική ζωή. Εγκλωβίστηκε όμως ανάμεσα στην αδίστακτη βρετανική πολιτική και τις ελληνικές ένοπλες ομάδες, των οποίων η καχυποψία, οι ιδεολογικές διαφορές αλλά και οι υποσχέσεις που λάμβαναν από τα ξένα κέντρα καθιστούσαν αδύνατη τη συνεννόηση. Η Αθήνα ήταν, άλλωστε, για τη μεγάλη μας σύμμαχο, τη Βρετανία, πόλη κατεχόμενη... Η ελληνική τραγωδία του Δεκεμβρη ήταν αναπόφευκτη... Υπήρξε μια μοιραία στιγμή για τη χώρα. Αλλά και για τον Γ. Παπανδρέου, στον οποίο και αποδόθηκαν περισσότερες ευθύνες από όσες του αναλογούσαν ως ενός προοδευτικού πολιτικού, που αν και γνώριζε την κρισιμότητα της κατάστασης δέχτηκε να αναλάβει την εξουσία τη συγκεκριμένη στιγμή... Ο Γ. Παπανδρέου προσπάθησε σε μια κορυφαία στιγμή της πολιτικής του πορείας, σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη στιγμή της ελληνικής ιστορίας, να πραγματώσει τα πολιτικά του σχέδια και να υλοποιήσει τα όνειρα του ελληνικού λαού, προσπάθησε να ανατρέψει την ιστορική προαιτιότητα του εθνικοαυτοκλιτισμού. Είναι πραγματικά μεγάλη ατυχία για την Ελλάδα που δεν κατόρθωσε τελικά να αξιοποιήσει αυτήν την ευκαιρία.